

УДК 343.14

DOI 10.33244/2617-4154.3(24).2026.276-302

М. А. Погорецький,*доктор юридичних наук, професор,**член-кореспондент Національної академії правових наук України,**професор кафедри кримінального процесу та криміналістики**навчально-наукового інституту права, перший проректор,**Київський національний університет імені Тараса Шевченка***M. A. Pohoretskyi,***Doctor of Law, Professor, Corresponding Member**of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,**Professor at the Department of Criminal Procedure and Criminalistics,**Educational and Scientific Institute of Law, First Vice-Rector,**Taras Shevchenko National University of Kyiv**email: mykola.pohoretskyi@knu.ua***ORCID 0000-0003-0936-0929;****Н. В. Хмелевська,***кандидат юридичних наук, доцент,**Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова***N. V. Khmelevska,***PhD in Law, Associate Professor,**Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law**email: n_khmelevska@univer.km.ua***ORCID 0000-0002-4492-4868**

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ДИТИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ: СПЕЦІАЛЬНИЙ РЕЖИМ ОТРИМАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОКАЗІВ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ

Ця робота ліцензується відповідно до [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

© Погорецький М. А., Хмелевська Н. В., 2026

INTERNATIONAL STANDARDS FOR THE RIGHTS OF THE CHILD IN CRIMINAL PROCEDURAL PROOF: A SPECIAL REGIME FOR OBTAINING AND USING EVIDENCE IN PROCEEDINGS INVOLVING MINORS

У статті на основі діяльнійшої концепції кримінального процесуального доказування досліджено функціональне значення міжнародних стандартів прав дитини для отримання та використання доказів у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх. Обґрунтовано, що Конвенція ООН про права дитини, практика Європейського суду з прав людини, акти Ради Європи, право Європейського Союзу та міжнародні стандарти ювенальної юстиції не утворюють автономної системи доказів, не змінюють юридичної природи доказу, не надають показанням дитини наперед установленій доказовій сили й не знижують вимог до доказової обґрунтованості процесуальних рішень. Розкрито гарантійну природу спеціального режиму: додаткові гарантії розглянуто не як процесуальні привілеї, а як нормативні засоби забезпечення реальної участі дитини, правомірності формування доказової основи та можливості її подальшої перевірки. Спеціальний режим отримання й використання доказів визначено як диференційований правовий порядок реалізації загальних положень кримінального процесуального доказового права з урахуванням процесуального статусу, віку, рівня розвитку та фактичної спроможності конкретної дитини. Розмежовано спеціальний предмет доказування й індивідуальне оцінювання неповнолітнього; показано, що результат такого оцінювання не є доказом автоматично й не підміняє судову експертизу. Доведено потребу в диференціації режиму отримання показань неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, потерпілого та свідка, а також поширення спеціальних гарантій на негласні способи отримання відомостей і дані в цифровій формі. Поглиблено доктринальне розмежування допустимості та достовірності: достовірність не впливає з процесуального джерела автоматично, а встановлюється оцінюванням на підставі перевірки відповідних фактичних даних. Для негласного та цифрового отримання відомостей обґрунтовано посилену роль судового контролю, пропорційності, належної фіксації, походження, атрибуції, цілісності й відтворюваності. Запропоновано розмежовувати вплив порушень спеціальних гарантій на допустимість, достовірність, доказову силу, достатність доказової сукупності та справедливість провадження загалом. Обґрунтовано, що спеціальний захист неповнолітнього не знижує стандарт доказування, а правообмежувальні й інші значущі процесуальні рішення потребують індивідуалізованої доказової основи. Сформульовано восьмиелементний тест правової та доказової перевірки спеціального режиму й пропозиції щодо вдосконалення глави 38 КПК України.

Ключові слова: права дитини, неповнолітній, кримінальне процесуальне доказування, отримання доказів, використання доказів, кримінальні процесуальні гарантії, предмет доказування, індивідуальне оцінювання, допустимість доказів, достовірність доказів, достатність доказів, стандарт доказування, доказова основа процесуального рішення, судовий контроль, цифрова форма доказів.

Based on the activity-based concept of criminal procedural proof, the article examines the functional significance of international standards for the rights of the child for obtaining and using evidence in criminal proceedings involving minors. It is substantiated that the UN Convention on the Rights of the Child, the case law of the European Court of Human Rights, Council of Europe instruments, European Union law and international juvenile justice standards do not create an autonomous law of evidence, alter the legal nature of evidence, confer predetermined probative value on a child's statements, or lower the requirements of evidentiary justification of procedural decisions. The guarantee nature of the special regime is clarified: additional safeguards are treated not as procedural privileges but as legal means of ensuring the child's effective participation, the lawful formation of the evidentiary basis, and its subsequent verifiability. The special regime for obtaining and using evidence is defined as a differentiated legal framework for applying general rules of criminal procedural evidence with due regard to the procedural status, age, level of development and actual capacity of the individual child. The article distinguishes the special subject matter of proof from the individual assessment of a minor and demonstrates that the outcome of such an assessment does not automatically constitute evidence and cannot replace forensic expertise. It argues for differentiated rules for obtaining statements from a minor suspect or accused person, victim and witness, and for extending special safeguards to covert methods of obtaining information and data in digital form. The doctrinal distinction between admissibility and reliability is further developed: reliability does not follow automatically from a procedural source but is established by evaluation based on verification of the relevant factual data. In covert and digital evidence gathering, enhanced judicial review, proportionality, proper recording, provenance, attribution, integrity and reproducibility are emphasised. Violations of special safeguards are classified according to their possible impact on admissibility, reliability, probative weight, sufficiency of the evidentiary basis and the fairness of the proceedings as a whole. The special protection of minors is shown not to reduce the applicable standard of proof; restrictive and other significant procedural decisions require an individualised evidentiary basis. An eight-element test for legal and evidentiary review of the special regime and proposals for improving Chapter 38 of the Criminal Procedure Code of Ukraine are formulated.

Keywords: rights of the child, minor, criminal procedural proof, obtaining evidence, use of evidence, criminal procedural safeguards, subject matter of proof, individual assessment, admissibility, reliability, sufficiency of evidence, standard of proof, evidentiary basis of a procedural decision, judicial review, digital form of evidence.

Постановка проблеми. Міжнародні стандарти прав дитини істотно вплинули на розвиток кримінального провадження за участю неповнолітніх. Конвенція ООН про права дитини, акти її тлумачення, міжнародні стандарти ювенальної юстиції, практика Європейського суду з прав людини, документи Ради Європи та право Європейського Союзу закріпили комплекс вимог щодо найкращих інтересів дитини, права бути почутою, поваги до здібностей, що розвиваються, ефективної участі, спеціалізованої правничої допомоги, індивідуального оцінювання, захисту приватності та адаптації процедури [1; 2; 17–26]. 2026 року Рада Європи систематизувала сучасний стан відповідних стандартів і практик у спеціальному довіднику, що підтверджує подальший перехід від декларативного визнання вразливості дитини до побудови конкретних процесуальних механізмів її участі [11].

Водночас для теорії кримінального процесуального доказування принциповим є інше питання: як ці стандарти впливають не лише на загальний процесуальний статус неповнолітнього, а безпосередньо на отримання та *використання доказів*. Значна частина спеціальних гарантій реалізується саме в ситуаціях, у яких формуються, фіксуються, перевіряються або використовуються відомості про юридично значущі обставини. Вік, рівень розвитку, психоемоційний стан, спосіб комунікації, участь захисника, законного представника чи психолога, характер запитань, повторність допиту та якість його фіксації можуть мати значення не лише для гуманності процедури, а й для законності отримання доказу, можливості його подальшої перевірки, оцінювання достовірності та доказової сили.

Не менш важливо, що кримінальне процесуальне доказування в провадженнях за участю неповнолітніх не можна зводити до отримання їхніх показань. Доказова діяльність охоплює документи, речові докази, висновки експертів, результати слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, матеріали, що містять дані в цифровій формі, а також сукупності доказів, які використовуються для обґрунтування проміжних і підсумкових процесуальних рішень. Саме тому міжнародні стандарти прав дитини мають бути досліджені в системі доказування, а не як зовнішня щодо нього сукупність соціально-гуманітарних гарантій.

Методологічною передумовою такого підходу є розмежування пізнання, інформації та доказу. Раніше нами обґрунтовувалося, що інформаційна цінність певних відомостей і їхнього використання для орієнтування пізнавальної діяльності не означають автоматичного набуття ними доказового статусу [31; 32; 36]. У сучасній діяльнісній концепції доказування його зовнішню структуру становлять отримання та *використання доказів*, тоді як перевірка й оцінювання мають наскрізний характер [37]. Це положення дає змогу поставити міжнародні стандарти прав дитини в належний доказовий контекст: вони не створюють іншої юридичної природи доказу, а диференціюють правові умови, за яких докази формують, перевіряють, оцінюють і використовують.

Додаткової уваги потребує гарантійна природа досліджуваного режиму. У наших попередніх працях кримінальні процесуальні гарантії розглядалися не як факультативні процедурні переваги, а як нормативно визначені засоби й умови, що забезпечують реальність прав учасників, законність процесуальної діяльності та можливість контролю за

її результатами [51]. У провадженнях за участю неповнолітніх ця теза має подвійне значення: спеціальна гарантія одночасно захищає дитину від невинуватеного або неусвідомленого втручання й дисциплінує процес формування доказової основи. Тому спеціальний режим потрібно виводити не з абстрактної вразливості дитини, а з функціонального зв'язку кожної гарантії з конкретною доказовою дією, властивістю доказу, умовою його перевірки або порядком використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наукова література з досліджуваної проблематики охоплює кілька взаємопов'язаних напрямів. Міжнародні стандарти ювенальної юстиції та їхній вплив на українське законодавство досліджують А. Омарова й С. Власенко [3]. А. Ліманте, Р. Вайчюнене та Й. Аполевич пов'язують ефективну участь дитини з якісною правовою допомогою й індивідуальним оцінюванням [4]. О. Пчеліна і Т. Фомина аналізують міжнародні орієнтири правосуддя, дружнього до дитини [5], Н. Устрицька та З. Дільна розкривають зміст найкращих інтересів дитини в кримінальному провадженні [6]. Порівняльні аспекти ювенальної юстиції висвітлені в дослідженнях Н. В. Хмелевської та спільній фінсько-українській праці [9; 10], а вплив міжнародних стандартів на трансформацію української моделі ювенальної юстиції систематизовано в окремому дослідженні Н. В. Хмелевської [12].

Безпосередньо доказові аспекти спеціального провадження розглядаються значно рідше. І. П. Зінковський досліджує особливості отримання та фіксації відомостей від неповнолітніх потерпілих і свідків [7], Н. М. Сливар – врахування найкращих інтересів дитини під час оцінювання доказів [8]. Д. А. Голдфарб, Г. С. Гудман та М. Дж. Лоулер аналізують дитячі показання з міждисциплінарної перспективи й показують значення способу комунікації, повторності інтерв'ю та формулювання запитань для якості інформації [21]. Ці праці створюють відповідну основу для дослідження показань дитини, проте не охоплюють усієї системи отримання та *використання доказів*.

Теоретичну основу статті становлять попередні дослідження співвідношення пізнання й доказування, процесуального використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, судового контролю за правомірністю отримання та використання відомостей, а також діяльнісна концепція кримінального процесуального доказування [31–33; 36–38]. Для аналізу якості доказової основи процесуальних рішень важливими є дослідження стандартів «обґрунтована підозра» й «достатня підстава» [39; 40], а також праця про обґрунтування ризику переховування під час застосування заходів, пов'язаних з обмеженням конституційних прав [43]. Вимоги верховенства права та конституційні межі доказування розкрито у відповідних попередніх дослідженнях [35; 42]. Питання цифрової фіксації, ланцюга збереження й забезпечення прав людини під час роботи з даними в цифровій формі досліджено Д. Б. Сергєєвою та в попередніх авторських роботах [34; 41]. Межі використання спеціальних знань і судово-психіатричної експертизи нами раніше проаналізовано в спільній праці з В. І. Сліпченком [44].

Окремий масив джерел, який посилює доказову спрямованість дослідження, становлять праці Д. Б. Сергєєвої про постановлення ухвал щодо проведення НСРД, достовірність доказів і процесуальне використання результатів зняття інформації з телекомунікаційних мереж [45–48]. Їхнім сучасним розвитком є дослідження верховенства права під час

НСРД і слідчих (розшукових) дій, у яких акцентовано юридичну визначеність, пропорційність, судовий контроль, допустимість доказів і компенсаторні гарантії в умовах таємного втручання [52; 53]. Для поглиблення структурної аргументації використано також нашу працю про поняття, зміст і структуру доказування [49], дослідження кримінальних процесуальних гарантій [51] і сучасну роботу про цифрові технології та докази, де походження, відтворюваність і ланцюг збереження розглядаються як складники належної процесуальної перевірки даних у цифровій формі [50].

Отже, наукова прогалина полягає не у відсутності досліджень міжнародних стандартів прав дитини або окремих аспектів доказування, а в браку цілісної доказово орієнтованої моделі, яка пояснювала б, як саме ці стандарти діють на різних ділянках доказової діяльності, які елементи загального режиму вони диференціюють і які правові наслідки має їхнє порушення. Невирішеним залишається також співвідношення між спеціальною процесуальною адаптацією та загальними критеріями допустимості, достовірності, доказової сили, достатності й стандартами доказування.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає в п'яти взаємопов'язаних положеннях. По-перше, міжнародні стандарти прав дитини розглядаються як нормативна основа спеціального режиму отримання та *використання доказів*, а не як підстава для створення автономної системи «дитячих доказів». По-друге, спеціальний режим поширюється на *предмет доказування*, способи *отримання доказів*, їх фіксацію, перевірку, оцінювання та використання для процесуальних рішень. По-третє, *індивідуальне оцінювання* відмежовується від предмета доказування й судової експертизи. По-четверте, пропонується диференціювати доказові наслідки порушення спеціальних гарантій залежно від їхньої функції. По-п'яте, формується єдиний восьмиелементний тест правової та доказової перевірки спеціального режиму.

Мета статті – обґрунтувати місце міжнародних стандартів прав дитини в системі кримінального процесуального доказування та сформувати доктринальну модель спеціального режиму отримання й *використання доказів* у провадженнях за участю неповнолітніх. **Завдання статті** – визначити доказове значення базових міжнародних стандартів; розмежувати спеціальний *предмет доказування* та індивідуальне оцінювання; встановити особливості *отримання доказів* залежно від процесуального статусу дитини; з'ясувати вимоги до перевірки, оцінювання й стандартів доказування; диференціювати наслідки порушення спеціальних гарантій; сформулювати практичний тест і пропозиції щодо вдосконалення КПК України.

Методи дослідження. Застосовано системно-структурний і функціональний методи для визначення місця міжнародних стандартів прав дитини в механізмі доказування; діяльнісний підхід – для аналізу отримання та *використання доказів* як зовнішньої структури доказування; формально-юридичний і герменевтичний методи – для тлумачення Конвенції ООН про права дитини, КПК України, актів м'якого права та правових позицій судів; порівняльно-правовий – для співвіднесення національного регулювання з європейськими стандартами; методи аналізу, синтезу й правового моделювання – для розмежування властивостей доказів, стандартів і побудови єдиного тесту спеціального режиму. Практику ЄСПЛ і Верховного Суду використано як нормативно значущі мікрокейси, а не як підставу для статистичних узагальнень.

Погорецький М. А., Хмелевська Н. В. Міжнародні стандарти прав дитини в кримінальному процесуальному доказуванні: спеціальний режим отримання та використання доказів у провадженнях за участю неповнолітніх

Виклад основного матеріалу

Міжнародні стандарти прав дитини в системі кримінального процесуального доказування. Визначення місця міжнародних стандартів прав дитини в доказуванні потребує чіткого розмежування пізнання, відомостей про факти, доказів і процесуальної діяльності з ними. Пізнавальний результат може виникати раніше, ніж відповідні відомості набудуть процесуальної форми, і може використовуватися для побудови версії, визначення напряму розслідування або потреби в проведенні певної процесуальної дії. Проте доказове використання передбачає юридично визначений порядок отримання, фіксації, перевірки та оцінювання відповідного матеріалу [31; 32; 36].

Ця теза має особливе значення в провадженнях за участю неповнолітніх, оскільки значний масив відомостей про дитину може надходити від батьків, педагогів, психологів, медичних і освітніх установ, органів опіки, соціальних служб, з електронних комунікацій та інших джерел. Частина такої інформації потрібна для організації належної участі дитини, але не входить до доказової основи вирішення питання про винуватість або іншу юридично значущу обставину. Інша частина може набути доказового значення, якщо отримана й введена в кримінальне провадження в належній процесуальній формі.

Раніше нами запропоновано діяльнісне розуміння доказування як нормативно організованої практичної, пізнавальної, правової, логіко-розумової, психологічної, комунікативної та посвідчувальної діяльності уповноважених суб'єктів, зовнішню структуру якої утворюють отримання й *використання доказів* [37]. Перевірка та оцінювання не відокремлюються від цієї діяльності як разові завершені етапи. Попереднє оцінювання визначає потребу в подальшому отриманні доказів; перевірка може змінити оцінку вже отриманого матеріалу; *використання доказів* у процесуальному рішенні завжди передбачає співвіднесення їхньої сукупності з належним стандартом доказування.

Методологічно це положення розвиває сформульований нами раніше підхід до поняття, змісту та структури кримінального процесуального доказування [49]. Доказування не можна описувати як механічну послідовність «зібрати – перевірити – оцінити», оскільки перевірка й оцінювання пронизують як отримання, так і використання доказів. Отримання доказу передбачає не лише фізичне одержання носія чи відомостей, а їх належну процесуальну об'єктивацію, фіксацію та внесення до системи доказової діяльності. Використання зі свого боку охоплює не лише посилення на доказ у підсумковому рішенні, а й його застосування для побудови та перевірки версій, обґрунтування клопотань, заперечень, проміжних рішень і позицій сторін. Саме така структура дає змогу точно визначити, на якому етапі міжнародна гарантія набуває доказового значення.

З такої методологічної позиції міжнародні стандарти прав дитини не можуть створювати окрему юридичну природу доказу. Вони діють усередині загальної системи кримінального процесуального доказового права, встановлюючи додаткові вимоги до способу формування й використання доказової основи. Верховенство права в цій сфері означає не декларативну «пріоритетність дитини», а поєднання законності, правової визначеності, заборони свавілля, пропорційності втручання, реальної можливості захисту та перевірюваності процесуального рішення [35; 42].

З огляду на зазначене *спеціальний режим отримання та використання доказів* у провадженнях за участю неповнолітніх пропонуємо визначати як диференційований правовий порядок реалізації загальних положень кримінального процесуального доказового права, за якого з урахуванням процесуального статусу, віку, рівня розвитку та фактичної спроможності конкретної дитини встановлюються додаткові вимоги до предмета доказування, суб'єктів, способів і умов *отримання доказів*, форми участі неповнолітнього, перевірки й оцінювання доказів, доказової обґрунтованості процесуальних рішень і правових наслідків порушення спеціальних гарантій.

Таке визначення запобігає двом протилежним помилкам. Перша полягає в створенні уявлення про автономне «доказове право неповнолітніх», у якому вразливість дитини нібито змінює властивості доказу або надає її показанням особливої сили. Друга помилка зводить міжнародні стандарти до етичних або організаційних рекомендацій, які нібито не впливають на *допустимість, достовірність*, доказову силу та *достатність*. Насправді спеціальні гарантії мають різну доказову функцію, і саме ця функція визначає можливий наслідок їхнього порушення.

Гарантійний компонент спеціального режиму також не потрібно ототожнювати з доказовою привілейованістю. Кримінальна процесуальна гарантія за своєю функцією має забезпечити правомірність і реальність здійснення права, а не наперед визначити результат доказової оцінки [51]. Тому участь захисника, психолога, законного представника, спеціальний спосіб комунікації або аудіовізуальна фіксація не роблять повідомлення дитини достовірним автоматично. Вони створюють правові й організаційні умови, за яких його походження, свобода формування, повнота та зміст можуть бути належно перевірені.

Міжнародно-правові елементи спеціального режиму. Частина четверта статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права вимагає враховувати вік неповнолітнього та бажаність сприяння його перевихованню [17]. Пекінські правила розвинули цю вимогу через стандарти справедливого й гуманного поведіння, пропорційності, захисту приватності та професійної спеціалізації [18]. Конвенція ООН про права дитини надала цій системі якісно нового змісту: дитина розглядається одночасно як особа, що потребує спеціального захисту, і як самостійний носій процесуальних прав [1].

Для доказування системоутворювальне значення мають статті 3, 5, 12, 37 і 40 Конвенції. Принцип найкращих інтересів дитини, відповідно до Загального коментаря № 14, має матеріальний, інтерпретаційний і процедурний виміри [19]. Саме процедурний вимір визначає потребу в оцінюванні наслідків для конкретної дитини під час вибору способу допиту, вирішення питання про повторне звернення до неї, застосування спеціальної форми участі або додаткової професійної підтримки. Водночас «першочергова увага» до найкращих інтересів не означає їхньої автоматичної переваги над презумпцією невинуватості, правом на захист і можливістю іншої сторони оспорити доказ.

Стаття 5 Конвенції вимагає поважати здібності дитини, що розвиваються. Звідси випливає, що обсяг підтримки не може визначатися лише календарним віком. Діти одного віку можуть істотно відрізнятися здатністю розуміти юридично значущу інформацію, комунікувати з адвокатом, оцінювати наслідки процесуальної дії та висловлювати

власну позицію. Саме тому *індивідуальне оцінювання*, закріплене також у праві ЄС, є важливим механізмом вибору належної процесуальної форми [4; 26].

Право бути почутою за статтею 12 Конвенції та Загальним коментарем № 12 є ширшим за право дати показання [20]. Воно передбачає доступ до зрозумілої інформації, можливість усвідомити характер участі та реальне врахування позиції дитини. Для неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого це право співіснує з правом мовчати та свободою від самообвинувачення. Тому «активна участь» не може перетворюватися на очікування, що дитина повинна пояснювати обставини на шкоду власному захисту [2].

Практика ЄСПЛ послідовно переходить від формального до фактичного розуміння участі неповнолітнього. У справах *T. v. the United Kingdom* та *V. v. the United Kingdom* Суд наголосив на потребі організувати судовий розгляд з урахуванням віку, зрілості й емоційного стану дитини [13]. У справі *S.C. v. the United Kingdom* справедливості пов'язано з реальною здатністю особи розуміти характер провадження, обвинувачення та загальний зміст доказового матеріалу [14]. Ці підходи мають безпосереднє значення для змагальної перевірки: право заперечувати доказ є реальним лише тоді, коли особа здатна зрозуміти його значення й комунікувати із захисником.

Особливе значення має справа *Panovits v. Cyprus*. Порушення права неповнолітнього на правову допомогу на ранньому етапі здатне впливати на подальше використання отриманих від нього відомостей [15]. У справі *Blokhin v. Russia* ЄСПЛ також виходив із фактичного характеру державного втручання та потреби в реальних гарантіях для неповнолітнього, а не лише формальної назви процедури [16]. Отже, міжнародні стандарти вимагають оцінювати не тільки процесуальне оформлення дії, а й те, чи забезпечувала вона усвідомлене здійснення прав і чи не створювала неприйнятних ризиків для якості отриманої інформації.

Стаття 40 Конвенції безпосередньо пов'язує спеціальний захист із доказовими гарантіями: свободою від примусу до самообвинувачення, правничою допомогою та можливістю допитувати свідків обвинувачення й забезпечувати участь свідків захисту на рівних умовах [1]. Для потерпілих і свідків додаткові орієнтири містять Керівні принципи ООН щодо правосуддя в справах за участю дітей – жертв та свідків злочинів [23] і Керівні принципи Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини [24]. Особистий склад сфери дії цих актів різний, тому гарантії неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого не можна механічно переносити на потерпілого або свідка, і навпаки. Спільною є вимога забезпечити реальну участь, приватність, професійну комунікацію та мінімізацію невинуватого шкоди без усунення можливості належної перевірки доказів.

Директива (ЄС) 2016/800 конкретизує для дітей, які є підозрюваними або обвинуваченими, право на інформацію, допомогу адвоката, індивідуальне оцінювання, захист приватності, спеціальну підготовку професійних учасників та аудіовізуальну фіксацію опитування за визначених умов [26]. Хартія основних прав ЄС закріплює найкращі інтереси дитини як першочергове міркування та право дитини висловлювати свої погляди [25]. Для українського кримінального процесу ці акти мають значення не як безпосередня заміна норм КПК України, а як орієнтири тлумачення та подальшої європейської правової інтеграції.

На нашу думку, функціональне значення міжнародних стандартів у доказуванні найточніше розкривається через категорію компенсаторної процесуальної гарантії. Адаптація має компенсувати фактичну нерівність процесуальної спроможності, але не створювати нерівність доказових правил на користь однієї зі сторін. Звідси впливає подвійна межа спеціального режиму: він повинен бути достатнім для реальної участі дитини й водночас не може усувати можливість іншої сторони перевірити походження, зміст і переконливість доказу. Саме ця рівновага відрізняє дитиноцентричну процесуальну адаптацію від необґрунтованого відступу від засад змагальності та справедливого судового розгляду.

Спеціальний предмет доказування й індивідуальне оцінювання неповнолітнього. Спеціальний режим виявляється не лише в способах проведення процесуальних дій, а й у нормативно визначеному колі обставин, що підлягають встановленню. Загальний предмет доказування за статтею 91 КПК України в провадженнях щодо неповнолітніх доповнюється обставинами, передбаченими статтею 485 КПК України [22]. Вони конкретизують юридично значущі характеристики неповнолітнього та його соціального середовища й повинні встановлюватися доказами, а не загальними уявленнями про вік чи сімейне становище.

У постанові від 7 жовтня 2021 року в справі № 759/5999/19 Верховний Суд звернув увагу на потребу встановлювати порядок із загальними обставинами статті 91 КПК України й спеціальні обставини, визначені для відповідного провадження щодо неповнолітнього [29]. Доказове значення цієї позиції полягає в тому, що індивідуальні характеристики дитини не є факультативним «соціальним фоном», коли закон прямо вносить їх до предмета доказування.

Водночас предмет доказування потрібно відмежовувати від індивідуального оцінювання. Предмет доказування відповідає на запитання, які юридично значущі обставини мають бути встановлені для відповідного процесуального рішення. Індивідуальне оцінювання передусім має визначити потреби конкретної дитини в підтримці, особливостях комунікації, правничій допомозі та адаптації процедури [4; 26]. Його результат може містити відомості, важливі для організації процесу, але не стає доказом автоматично.

Таке розмежування потрібне з двох причин. По-перше, воно запобігає перенесенню до доказової основи рішень неперевіреної інформації, яка збиралася для організаційної або соціальної мети. По-друге, воно не допускає підміни судової експертизи індивідуальним оцінюванням. Психолог або інший фахівець може допомогти визначити придатний спосіб комунікації, але не має права вирішувати правові питання або надавати висновок поза межами спеціальної компетенції, який фактично замінює експертне дослідження.

У попередньому дослідженні складних питань призначення судово-психіатричної експертизи наголошувалося на потребі чітко визначати предмет експертного дослідження і не передавати експерту вирішення юридичних питань, що належать до компетенції слідчого, прокурора або суду [44]. Для неповнолітніх ця межа особливо важлива: сам вік, емоційність, травматичний досвід або незвична поведінка не є достатньою підставою для патологізації дитини. Водночас за наявності належних фактичних підстав спеціальні знання можуть бути вагомими для встановлення обставин, що входять до предмета доказування або впливають на фактичну спроможність брати участь у конкретній процесуальній дії.

Погорецький М. А., Хмелевська Н. В. Міжнародні стандарти прав дитини в кримінальному процесуальному доказуванні: спеціальний режим отримання та використання доказів у провадженнях за участю неповнолітніх

Індивідуальне оцінювання повинно мати власний локальний предмет. Для рішення про спосіб допиту це можуть бути здатність розуміти запитання, комунікативні потреби, наявність травматичного досвіду та ризик вторинної шкоди. Для рішення про участь спеціаліста – потреба в професійній комунікаційній підтримці. Для правообмежувального рішення – індивідуальні обставини, релевантні конкретній передумові застосування заходу. Потрібно уникати ситуації, коли широка характеристика «вразливості» використовується як універсальне пояснення будь-якого процесуального рішення.

Останнє особливо важливо для доказування процесуальних ризиків. У спільному дослідженні ризику переховування показано, що правообмежувальне рішення повинно спиратися на конкретні фактичні обставини, а не на абстрактну можливість небажаної поведінки [43]. Щодо неповнолітнього, ця вимога охоплює стереотипні висновки, побудовані лише на віці, складному сімейному середовищі, відсутності стабільного доходу або інших загальних характеристиках. Спеціальний захист дитини вимагає більшої індивідуалізації, а не меншої доказової обґрунтованості.

На нашу думку, у цій частині потрібно розрізняти щонайменше три різні за правовою функцією масиви фактів: обставини загального предмета доказування; додаткові обставини спеціального предмета провадження щодо неповнолітнього; факти, потрібні лише для обґрунтування конкретної процесуальної адаптації. Останні утворюють локальний предмет доказового обґрунтування відповідного рішення, але не повинні механічно додаватися до предмета доказування винуватості. Таке розмежування запобігає як доказовому дефіциту, коли індивідуальні особливості дитини залишаються недоведеними, так і надмірному збиранню приватної інформації, що не має юридичного значення для конкретного рішення.

Отримання доказів залежно від процесуального статусу неповнолітнього. У сфері отримання доказів спеціальні гарантії проявляються найбільш виразно, однак їхній зміст залежить від процесуального статусу дитини. Неповнолітній підозрюваний або обвинувачений є носієм права на захист, права мовчати та свободи від самообвинувачення; потерпілий і свідок є носіями інших процесуальних прав та одночасно можуть бути джерелами відомостей про обставини провадження. Тому однакова комунікативна форма не може застосовуватися до всіх категорій без урахування різної юридичної функції їхньої участі.

Для неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого центральне значення має своєчасна й реальна правнича допомога. КПК України встановлює обов'язкову участь захисника в провадженні щодо неповнолітніх, а спеціальні правила допиту пов'язують його проведення з додатковими гарантіями [22]. Їхня доказова функція полягає не лише у формальному представництві. Захисник має забезпечити розуміння дитиною прав, характеру процесуальної дії, значення наданих відомостей і наслідків процесуального вибору.

Національна судова практика переконливо демонструє зв'язок спеціальної гарантії з допустимістю. У постанові від 1 березня 2018 року в справі № 760/13866/15-к Верховний Суд підтримав висновок про *недопустимість* фактичних даних, отриманих під час слідчої дії за участю неповнолітнього, за відсутності захисника й законного представника

за умов, коли їхня участь була потрібною [27]. Аналогічна доказова проблема розглядалась у постанові від 26 грудня 2019 року в справі № 243/10386/17 [28]. Ці рішення показують: коли дефект стосується обов'язкової гарантії, безпосередньо внесеної в процес формування фактичних даних, його наслідок виходить за межі загального оцінювання «якості процедури» і переходить у площину допустимості.

Ефективність правничої допомоги не зводиться до фізичної присутності адвоката. Якщо дитина не розуміє змісту запитань, не може конфіденційно обговорити позицію або фактично не усвідомлює право не відповідати, формальна участь захисника не усуває ризику порушення. Саме тому в справі *Panovits v. Сургу* ЄСПЛ розглянув ранній доступ до адвоката у зв'язку з подальшим використанням отриманих від неповнолітнього відомостей [15].

Для неповнолітнього потерпілого або свідка основним є поєднання мінімізації невинуватеної процесуальної шкоди та збереження належної якості й перевірюваності повідомленої інформації. Міждисциплінарні дослідження свідчать, що форма запитань, зрозумілість мови, повторність інтерв'ю, тривалість спілкування, наявність навіювання та середовище можуть впливати на сприйняття, запам'ятовування й відтворення інформації [21]. Це надає спеціальним правилам комунікації не лише гуманітарного, а й доказового значення.

Водночас адаптація процедури не створює презумпції достовірності показань дитини. Професійна ненавідна комунікація, зрозуміла мова, належна перерва або спеціально організоване середовище створюють умови для отримання інформації, придатної до подальшої перевірки. Остаточний висновок про *достовірність* формується лише після оцінювання змісту показань, умов сприйняття події, можливого зовнішнього впливу, внутрішньої послідовності, співвідношення з іншими доказами та результатів перевірки альтернативних пояснень [8; 21].

Тут принципове значення має доктринальне розмежування допустимості й достовірності. У працях Д. Б. Сергєєвої обґрунтовано, що достовірність фактичних даних не впливає із самого факту їхнього закріплення в передбаченому законом процесуальному джерелі, а встановлюється оцінюванням на підставі перевірки [46; 47]. Для проваджень за участю неповнолітніх цей висновок особливо важливий: дотримання спеціальної форми допиту є передумовою правомірності та перевірюваності отриманого матеріалу, але питання про відповідність повідомлених відомостей фактичній реальності вирішується самостійно. Відтак не можна компенсувати сумнів у достовірності посиленням на формальну дотриманість процедури, так само як не можна визнавати показання недостовірними лише через вік або емоційний стан дитини.

Повторний допит неповнолітньої особи потребує окремої доказової потреби. Бажання отримати «детальніші» показання саме собою не виправдовує багаторазового відтворення травматичної події. Належна первинна аудіовізуальна фіксація виконує подвійну функцію: зменшує потребу в повторному зверненні до дитини та забезпечує можливість перевірити зміст запитань, послідовність спілкування, участь інших осіб і відсутність неналежного навіювання [23; 24; 26].

Для судової стадії важливим є збереження можливості змагальної перевірки. Міжнародні стандарти не вимагають, щоб дитина за будь-яких умов була безпосередньо піддана звичайному перехресному допиту в залі суду. Вони допускають адаптовані форми участі, якщо інша сторона має ефективну можливість поставити належні питання або іншим способом оспорити зміст показань, а суд здатний оцінити умови їхнього формування. Адаптація способу перевірки не повинна перетворюватися на усунення самої перевірки.

Постанова Верховного Суду від 19 квітня 2018 року в справі № 234/17471/16-к, у якій йшлося про апеляційний розгляд за відсутності особи, що на час вчинення кримінального правопорушення була неповнолітньою, та її захисника, підкреслює значення реальної участі й ефективного захисту [30]. Для доказування це означає, що можливість ознайомитися з доказовою основою та впливати на її перевірку є самостійною складовою справедливості процедури.

Негласні способи отримання відомостей, оперативна інформація та дані в цифровій формі. Спеціальний режим не обмежується відкритими комунікативними процесуальними діями. Відомості про дії неповнолітнього, його контакти, місцезнаходження або взаємодію з іншими особами можуть бути отримані в результаті негласних слідчих (розшукових) дій або оперативно-розшукової діяльності. Раніше нами обґрунтовано, що інформаційна цінність матеріалів оперативно-розшукової діяльності не надає їм автоматично доказового статусу; доказове використання залежить від законності походження, належної процесуальної форми, можливості перевірки та дотримання прав учасників [32; 33; 36].

Негласні слідчі (розшукові) дії є передбаченими КПК України способами *отримання доказів*, однак правомірність використання їхніх результатів залежить від наявності передбачених законом підстав, компетенції суб'єктів, додержання процедури, належної фіксації та можливості подальшої перевірки [38]. Якщо такі дії стосуються неповнолітнього, вимога пропорційності набуває додаткової ваги. Втручання в приватність дитини, її листування, цифрові комунікації або сімейне середовище не може обґрунтовуватися лише загальною інформаційною корисністю. Потрібні конкретна законна мета, фактичні підстави та співмірні межі втручання [35].

У цій площині спеціальний режим потребує триступеневої доказово-правової перевірки: обґрунтованості підстав і меж таємного втручання до його проведення; законності та відповідності фактичного виконання наданому дозволу; можливості подальшого процесуального відкриття, перевірки й використання результатів. Проблематика мотивованості ухвали про НСРД і меж судового дозволу була поставлена Д. Б. Сергєєвою ще в спеціальному дослідженні 2014 року [45], а сучасні праці про верховенство права під час СРД і НСРД переконливо показують, що сама наявність формального дозволу не усуває вимог юридичної визначеності, необхідності, пропорційності, ефективного судового контролю та компенсаторних механізмів захисту [52; 53]. Якщо об'єктом прихованого втручання є неповнолітній, ці вимоги повинні застосовуватися з урахуванням його віку, приватності та фактичної можливості згодом оспорити спосіб отримання відповідних відомостей.

Сучасне життя неповнолітніх значною мірою відбувається в цифровому середовищі. Месенджери, соціальні мережі, мобільні пристрої, геолокаційні записи, фото- і відеофайли,

хмарні сервіси та інші інформаційні системи можуть містити відомості, важливі для провадження. Проте *цифрова форма доказів* не змінює загальних вимог доказового права. У дослідженні Д. Б. Сергєєвої обґрунтовано значення належного документування цифрових слідів і ланцюга збереження доказів [34], а в попередньому дослідженні забезпечення прав людини в цифровому доказуванні наголошено на потребі поєднувати технологічні можливості з вимогами верховенства права, перевірюваності та ефективного захисту [41].

Окремий різновид проблеми становлять результати зняття інформації з телекомунікаційних мереж. У дослідженні Д. Б. Сергєєвої наголошено на нерозривному зв'язку технічного результату такого втручання з його належною процесуальною фіксацією та подальшим використанням у доказуванні [48]. Для неповнолітніх цей висновок потрібно доповнити вимогою атрибуції: SIM-картка, пристрій, акаунт або інший технічний ідентифікатор не можуть без додаткової перевірки ототожнюватися з конкретною дитиною. Тому доказова теза має будуватися не від технічного сліду безпосередньо до особи, а через перевірюваний ланцюг «джерело даних – спосіб отримання – атрибуція – контекст – фактичний висновок».

Для даних у цифровій формі особливого значення набувають походження, атрибуція конкретній особі, цілісність, часова прив'язка, контекст, метадані та відтворюваність. Активність облікового запису не тотожна встановленню конкретного користувача, місцезнаходження пристрою не завжди доводить місцезнаходження особи, а скриншот без належного контексту може не відображати повноти електронної комунікації. Ці застереження не знецінюють дані в цифровій формі, а визначають умови їхньої належної перевірки [34; 41].

Щодо неповнолітніх цифровий аспект має ще один вимір – інтенсивність втручання в приватність. Смартфон або обліковий запис дитини здатний містити значний обсяг відомостей про особисте, сімейне, освітнє та соціальне життя, які не мають зв'язку з предметом доказування. Тому доступ до цифрового середовища не повинен перетворюватися на невизначений інформаційний пошук. Межі отримання та подальшого використання даних мають визначатися предметом доказування, законною метою, часовими й предметними критеріями та принципом пропорційності [35; 41].

Ефективний захист передбачає можливість поставити питання про спосіб отримання, повноту, технічну інтерпретацію й цілісність цифрового матеріалу. Якщо сторона отримує лише роздруківку, скриншот або висновок про технічні дані без можливості перевірити їх походження і контекст, суд має особливо обережно оцінювати доказову силу такого матеріалу. Для неповнолітнього, який може мати обмежену здатність самостійно пояснити технічний контекст користування пристроєм або акаунтом, значення ефективної правничої допомоги додатково посилюється.

У наших сучасних дослідженнях цифрового доказування обґрунтовується, що технологічна точність окремого запису не усуває юридичних питань його походження, допустимості, автентичності, цілісності, контексту та відтворюваності [41; 50]. Цей підхід має особливе значення для неповнолітнього, оскільки цифрове середовище часто є спільним, динамічним і залежним від кількох користувачів, а сама дитина може не

розуміти технічних механізмів створення метаданих або автоматичних записів. Тому приписування цифрової активності конкретній особі потребує окремого доказового обґрунтування й не може спиратися на презумпцію тотожності пристрою, акаунта та користувача.

Перевірка й оцінювання доказів і стандарти доказування. Спеціальний режим не встановлює окремого переліку властивостей доказів. Докази в провадженнях за участю неповнолітніх оцінюються за загальними вимогами кримінального процесуального закону, однак спеціальні умови їхнього формування можуть мати різне значення для допустимості, достовірності, доказової сили та достатності.

Допустимість стосується насамперед правомірності отримання й процесуального використання доказу. Якщо порушення безпосередньо зачіпає імперативну гарантію, внесену законом у процедуру формування фактичних даних, воно може зумовити *недопустимість*. Саме в такій площині потрібно розглядати випадки отримання відомостей від неповнолітнього без обов'язкового захисника [27; 28]. Водночас відхилення від рекомендаційної моделі правосуддя, дружнього до дитини, не є автоматично тотожним істотному порушенню прав у значенні статті 87 КПК України [22].

Достовірність характеризує відповідність відомостей фактичній реальності. Вік дитини не є самостійною підставою ні для недовіри до її показань, ні для презумпції їхньої істинності. Під час оцінювання мають значення умови сприйняття, час між подією та допитом, характер запитань, можливий зовнішній вплив, повторність інтерв'ю, внутрішня послідовність повідомлення, узгодженість з іншими доказами й результати перевірки альтернативних пояснень [8; 21].

Доктринально важливо, що достовірність не є просто формальною ознакою, яку доказ набуває одночасно з допустимістю. Як показано в спеціальних працях Д. Б. Сергєєвої, її встановлення є результатом оцінювання, що спирається на перевірку фактичних даних та їхнього співвіднесення з іншими відомостями щодо того самого факту [46; 47]. У нашій моделі це узгоджується з наскрізним характером перевірки й оцінювання: попередній висновок про достовірність може змінюватися в міру появи нових доказів, а судове оцінювання не пов'язане з попередньою впевненістю слідчого чи прокурора. Для дитячих показань звідси впливає вимога оцінювати не «достовірність дитини», а достовірність конкретних фактичних даних з урахуванням умов їхнього сприйняття, формування, повідомлення та перевірки.

Доказова сила відображає значення конкретного доказу для підтвердження певної тези, тоді як *достатність* характеризує сукупну доказову основу відповідного висновку. Один допустимий і достовірний доказ може бути недостатнім через обмежений зміст; значна кількість взаємно похідних матеріалів також не створює належної сукупної основи. У провадженнях за участю неповнолітніх ця відмінність особливо важлива, оскільки емоційна переконливість показань дитини або, навпаки, їхня непослідовність не повинні підміняти аналіз усієї сукупності.

Стандарт доказування визначає потрібний поріг переконливості щодо конкретної юридично значущої тези. У попередніх дослідженнях стандарту «обґрунтована підозра» показано потребу в конкретній фактичній основі, здатній об'єктивно пов'язати особу з

кримінальним правопорушенням [39]. Стандарт «достатня підстава» також вимагає співвіднести характер процесуального рішення з належною доказовою основою [40]. Спеціальний захист неповнолітнього не дає підстав довільно знижувати ці пороги.

Навпаки, чим інтенсивніше процесуальне рішення втручається в права дитини, тим більш конкретними, актуальними й індивідуалізованими мають бути фактичні підстави та докази, якими вони підтверджуються. Це не означає автоматичного встановлення «вищого» стандарту для кожного рішення щодо неповнолітнього. Ідеться про якість застосування належного законом порога, глибину перевірки та деталізацію мотивів.

Розмежування стандарту доказування й ширшої доказової обґрунтованості має тут практичне значення. Поріг переконливості щодо окремої тези не охоплює сам собою якість джерел, логіку аргументації, розподіл тягаря, можливість заперечення та мотивування. Тому рішення щодо неповнолітнього повинно мати не лише формально достатню кількість матеріалів, а впорядковану доказову основу, у якій кожна обов'язкова фактична передумова співвіднесена з конкретними доказами, а істотні заперечення отримали мотивовану відповідь. Такий підхід узгоджується із сучасною авторською концепцією доказової обґрунтованості процесуальних рішень [35; 39; 40; 43].

Пропорційність водночас не потрібно перетворювати на властивість доказу. Вона є самостійним правовим оцінюванням співвідношення законної мети, придатності, потреби й тяжкості втручання. Доказуванню підлягають факти, на яких це оцінювання ґрунтується: характер ризику, його актуальність, потреби дитини, можливість менш обтяжливої процесуальної форми та наслідки обраного втручання [35].

Особливу увагу варто приділяти розподілу тягаря доказового обґрунтування. Коли держава просить про застосування правообмежувального заходу до неповнолітнього, саме ініціатор повинен надати позитивну доказову основу передбачених законом передумов. Захист може вказувати на прогалини, суперечності, альтернативні пояснення або пропонувати менш обтяжливий варіант, але від нього не можна вимагати доведення відсутності ризику, доки обвинувачення не сформувало достатню первинну основу [43].

Такий розподіл тягаря є також проявом гарантійної природи кримінального процесу. Спеціальні права неповнолітнього не можуть перетворюватися на обов'язок доводити відсутність підстав для державного втручання. Як нами раніше обґрунтовувалося щодо кримінальних процесуальних гарантій, їхнє призначення полягає в забезпеченні реальності права та стримуванні владної дискреції [51]. Тому чим істотніше рішення обмежує свободу, приватність або інше право дитини, тим чіткіше ініціатор має показати зв'язок «юридична передумова – конкретний факт – доказ – висновок», а суд – самостійно перевірити цей зв'язок і надати відповідь на істотні заперечення.

Використання доказів у процесуальних рішеннях. Отримання доказу не завершує доказування. Його процесуальне значення реалізується через використання для встановлення обставин, обґрунтування позиції сторони, ініціювання процесуальної дії або прийняття рішення. Один і той самий матеріал може використовуватися на різних етапах провадження, але його функція та *достатність* не є незмінними.

Відомості, достатні для побудови версії або визначення напряму подальшої перевірки, не обов'язково достатні для повідомлення про підозру. Сукупність, достатня для

обґрунтованої підозри, не є автоматично достатньою для застосування конкретного заходу, якщо закон вимагає додатково довести ризик, потребу або іншу передумову. І тим більше вона не є достатньою для підсумкового висновку про винуватість. Така диференціація особливо важлива в провадженнях щодо неповнолітніх, де виховна або захисна мета не може підміняти *локальний предмет доказового обґрунтування* конкретного рішення [39; 40; 43].

Спеціальний режим впливає також на рішення щодо форми участі дитини. Вибір дистанційної участі, спеціального способу допиту, участі психолога, обмеження повторного звернення або іншої адаптації не повинен бути немотивованою адміністративною практикою. Таке рішення має власну фактичну основу: вік, розвиток, конкретні потреби, ризик шкоди, характер доказової дії та можливість забезпечити перевірку. Індивідуальне оцінювання може бути джерелом інформації для такого рішення, але суд або інший уповноважений суб'єкт повинен самостійно співвіднести її з правовими критеріями [4; 26].

Найкращі інтереси дитини мають бути відображені в мотивуванні, але не можуть використовуватися як універсальна формула. Рішення повинно показувати, які конкретні потреби встановлено, якими відомостями вони підтверджуються, чому обрана форма є придатною та чому вона не створює невинновданого обмеження для змагальної перевірки. Саме мотивований зв'язок між фактом, доказом і правовим висновком перетворює спеціальний захист на контрольовану процесуальну гарантію.

Використання доказів у нашому розумінні є самостійним зовнішнім складником доказування, а не завершальною технічною операцією після їхнього «збирання» [37; 49]. Саме під час використання виявляється функціональна придатність доказу для конкретної процесуальної тези. Один і той самий допустимий матеріал може мати різну доказову силу для повідомлення про підозру, обрання заходу забезпечення, вирішення питання про спеціальну процесуальну форму або постановлення вироку. Тому міжнародний стандарт прав дитини має перевірятися не лише на етапі отримання доказу, а щоразу, коли цей доказ використовується для рішення, здатного змінити процесуальне становище неповнолітнього.

Правові наслідки порушення спеціальних гарантій. Одна з центральних проблем полягає в тому, що порушення спеціальної вимоги не має єдиного універсального доказового наслідку. Автоматична формула «будь-яке порушення прав дитини робить доказ недопустимим» є так само неточною, як і протилежне твердження, що міжнародні стандарти не впливають на доказовий результат. Наслідок визначається функцією порушеної гарантії, її імперативністю, зв'язком із формуванням доказу та можливістю подальшої ефективної перевірки.

Першу групу становлять порушення, що безпосередньо зачіпають законність отримання доказу й фундаментальну процесуальну гарантію. Відсутність обов'язкового захисника під час отримання від неповнолітнього фактичних даних є показовим прикладом, за якого постає питання про *недопустимість* [27; 28]. До цієї самої групи можуть належати інші істотні порушення, прямо охоплені механізмом статті 87 КПК України [22].

Друга група охоплює порушення, що передусім ставлять під сумнів *достовірність*. Навідні запитання, неконтрольоване багаторазове повторення інтерв'ю, психологічний

тиск, нерозуміння мови або змісту запитання можуть впливати на саме формування повідомлення. У таких ситуаціях доказ може не бути недопустимим у формальному сенсі, але суд зобов'язаний критично оцінити якість відомостей і ступінь можливого викривлення [8; 21].

Третю групу становлять дефекти, які зменшують доказову силу або перевірюваність. Неповна аудіовізуальна фіксація, відсутність даних про первинну комунікацію, прогалини в ланцюзі збереження цифрового матеріалу або неможливість перевірити атрибуцію можуть не завжди зумовлювати автоматичне вилучення, але послаблюють здатність матеріалу підтверджувати відповідну тезу [34; 41].

Четверта група пов'язана з достатністю доказової сукупності. Визнання ключового доказу недопустимим або істотне зменшення його доказової сили може призвести до того, що решта доказів уже не досягає порога, потрібного для конкретного рішення. Тому правове значення порушення визначається не лише долею одного доказу, а його місцем у загальній структурі доказового обґрунтування.

П'ята група охоплює випадки, коли порушення ставить питання про справедливість провадження загалом і можливу процесуальну токсичність похідних результатів. У конституційно орієнтованій моделі доказування *процесуальна токсичність* описує ситуацію, коли істотний первинний дефект здатний впливати на подальші докази або рішення, якщо між ними існує змістовний причинний зв'язок і відсутнє незалежне правомірне джерело [42]. Щодо неповнолітніх такий аналіз має бути особливо уважним, оскільки початкове порушення права на захист або неналежний спосіб отримання повідомлення може визначити подальший напрям доказової діяльності.

Для визначення конкретного наслідку доцільно враховувати: характер порушеного права; імперативність гарантії; процесуальний статус дитини; зв'язок порушення зі способом отримання фактичних даних; його вплив на свободу волевиявлення або якість повідомлення; можливість подальшої змагальної перевірки; роль відповідного доказу в сукупності; наявність похідних результатів; можливість отримати відповідну інформацію незалежним правомірним способом; вплив дефекту на справедливість провадження загалом [15; 16; 35; 42].

Сучасні дослідження верховенства права під час СРД і НСРД підтверджують доцільність саме функціонального, а не формального оцінювання порушення [52; 53]. Для максимально інвазивних таємних втручань дефект судового дозволу, невизначені межі заходу, непропорційність фактичного виконання або відсутність ефективної можливості подальшого оспорування можуть мати різну юридичну природу, але кожен із цих дефектів підлягає співвіднесенню з конкретним результатом доказування. Щодо неповнолітнього додатково потрібно встановлювати, чи не позбавив режим таємності або затримане повідомлення його реальної можливості за допомогою захисника перевірити походження й контекст матеріалу. Отже, наслідок визначається не назвою порушеної гарантії, а місцем цієї гарантії в механізмі формування, перевірки та використання конкретного доказу.

Восьмиеlementний тест спеціального режиму отримання й використання доказів. Для практичного застосування міжнародних стандартів у доказуванні доцільно використовувати послідовний тест, який не підміняє конкретних норм КПК України, а

дисциплінує структуру процесуальної перевірки. Його метою є не створення нового формального алгоритму заради алгоритму, а забезпечення прозорого переходу від міжнародної та національної гарантії до конкретного доказового питання.

Перший елемент – процесуальний статус дитини й нормативна основа. Потрібно встановити, чи є неповнолітній підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим або свідком, які національні й міжнародні гарантії застосовні саме до цього статусу, які з них є імперативними та яка законна мета процесуальної дії або рішення.

Другий елемент – предмет доказування або локальний предмет доказового обґрунтування. Варто визначити, яка конкретна юридично значуща обставина встановлюється, чи входить вона до загального або спеціального предмета доказування, чи є фактичною передумовою окремого процесуального рішення. Загальні посилання на «інтереси дитини» або «матеріали провадження» не замінюють формулювання конкретної тези.

Третій елемент – джерело, спосіб і суб'єкт отримання відомостей. Треба встановити, ким, коли, за яких умов та яким способом отримано фактичні дані, чи був суб'єкт компетентним, чи дотримано встановленого законом порядку та чи не було використано фактичне втручання під іншою формальною назвою.

Четвертий елемент – спеціальні гарантії та індивідуальна адаптація. Перевіряються участь захисника, законного представника або спеціаліста, зрозумілість комунікації, право мовчати, відсутність неналежного примусу чи навіювання, потреба в аудіовізуальній фіксації, ризик повторної травматизації та відповідність обраної форми фактичній спроможності конкретної дитини [1; 2; 23; 24; 26].

П'ятий елемент – процесуальна об'єктивація, фіксація та збереження. Потрібно встановити, чи дає матеріал змогу відтворити умови його отримання, перевірити повноту й незмінність, а для даних у цифровій формі – походження, атрибуцію, метадані, цілісність і ланцюг збереження [34; 41].

Шостий елемент – змагальна перевірка й реальна участь. Треба оцінити, чи мала сторона можливість ознайомитися із суттю доказу, поставити питання про спосіб його формування, надати альтернативне пояснення, скористатися допомогою захисника та вплинути на оцінювання. Якщо пряма форма перевірки обмежена з метою захисту дитини, потрібні адекватні компенсаторні механізми.

Сьомий елемент – оцінювання доказу й доказової сукупності. Окремо аналізуються належність, *допустимість*, *достовірність* і *доказова сила* конкретного доказу, а також *достатність* сукупності та *стандарт доказування*, потрібний для відповідного процесуального рішення [39; 40]. Вік або вразливість дитини не можуть бути замінником цього оцінювання.

Восьмий елемент – наслідок, мотивування й перегляд. Процесуальне рішення повинно пояснювати, які факти встановлено, якими доказами вони підтверджені, як враховано спеціальні гарантії, які заперечення розглянуто, чому обрана форма є пропорційною та який правовий наслідок має встановлене порушення. Для тривалих або повторних втручань підстави мають перевірятися заново з урахуванням актуальної доказової ситуації.

Практична цінність тесту полягає в тому, що він не дає змогу розчинити доказову проблему в загальній риториці про найкращі інтереси дитини. Кожний міжнародний стандарт отримує конкретне функціональне місце: визначає межу отримання, умову участі, спосіб фіксації, критерій перевірки, вимогу до обґрунтування або наслідок порушення. Одночасно тест захищає від протилежної крайності, коли формальне дотримання загальних правил доказування використовується для ігнорування фактичної неспроможності дитини брати участь у звичайній процедурі.

У доктринальному сенсі запропонований тест не є новим джерелом права та не претендує на заміну нормативних умов конкретної процесуальної дії. Його функція полягає у впорядкуванні доказової аргументації відповідно до структури доказування та гарантійного призначення кримінальної процесуальної форми [49; 51]. Тест дає змогу відокремити помилку у визначенні юридичної передумови від дефекту джерела, порушення спеціальної гарантії від сумніву в достовірності, а недостатність сукупності доказів – від непропорційності самого втручання. Саме таке розмежування запобігає використанню універсальної формули «порушено права дитини» без визначення конкретного доказового наслідку.

Напрями вдосконалення кримінального процесуального законодавства України. Чинний КПК України містить спеціальні правила провадження щодо неповнолітніх, однак не формує завершеної процедури індивідуального оцінювання, яка системно визначала б спосіб інформування, участі захисника й спеціаліста, тривалість і форму процесуальної дії, потребу в технічній фіксації та критерії повторного звернення до дитини [22]. У контексті європейської інтеграції доцільно використати функціональні рішення Директиви (ЄС) 2016/800, не переносячи їх механічно поза межі її персональної сфери дії [26].

По-перше, у главі 38 КПК України доцільно нормативно закріпити індивідуальне оцінювання неповнолітнього, визначивши його мету, мінімальний зміст, суб'єктів, момент проведення, можливість оновлення та межі використання отриманої інформації. Закон має прямо відмежовувати таке оцінювання від судової експертизи та від доказування обставин, що входять до предмета доказування.

По-друге, потребує конкретизації обов'язок мотивувати рішення про процесуальну адаптацію. Потреба в спеціальному способі допиту, дистанційній участі, додатковій професійній підтримці, обмеженні повторного допиту або іншій формі повинна пов'язуватися з установленими потребами конкретної дитини та одночасно перевірятися з погляду права іншої сторони на ефективне оспорування доказів.

По-третє, доцільно посилити роль аудіовізуальної фіксації процесуальних дій з неповнолітніми. Її доказова функція полягає не лише в збереженні словесного змісту показань, а й у можливості перевірити умови їхнього формування, характер запитань, участь інших осіб, перерви, послідовність комунікації та інші обставини, які можуть мати значення для достовірності й доказової сили.

По-четверте, потрібно конкретизувати критерії повторного допиту неповнолітнього потерпілого або свідка. Повторність має бути обґрунтована реальною доказовою потребою та неможливістю досягти мети менш обтяжливим способом. Такий підхід відповідає одночасно найкращим інтересам дитини та вимозі якісного доказування.

По-п'яте, цифровий аспект спеціального режиму потребує практичних стандартів пропорційного доступу до електронних даних неповнолітнього. У процесуальному рішенні мають визначатися категорії даних, часові та предметні межі, зв'язок із юридично значущими обставинами, порядок документування копіювання та збереження, а також можливість сторони захисту перевірити технічне походження матеріалу [34; 41].

По-шосте, ювенальна спеціалізація має охоплювати не лише знання прав дитини, а й компетентність у доказуванні. Слідчий, прокурор, адвокат, слідчий суддя й суд повинні розуміти відмінність між процесуальною адаптацією та доказовою привілейованістю, між індивідуальним оцінюванням і експертизою, між гуманним способом отримання показань і некритичним ставленням до їхньої достовірності. Сучасні ініціативи Ради Європи щодо child-friendly justice в Україні підтверджують актуальність саме міждисциплінарної професійної підготовки [11].

По-сьоме, потребує окремої конкретизації режим негласного й цифрового отримання відомостей щодо неповнолітнього. Клопотання та ухвала про НСРД, якщо втручання безпосередньо стосується дитини, мають містити достатньо конкретне обґрунтування потреби, меж і строку втручання, а подальше використання результатів повинно забезпечувати перевірку відповідності фактичного виконання судовому дозволу та реальну можливість захисту оспорити матеріал [45; 52; 53]. Для телекомунікаційних і цифрових даних потрібно нормативно та методично закріплювати вимоги до процесуальної фіксації, атрибуції, цілісності, контексту й відтворюваності [48; 50]. Такий підхід не створює спеціальної «цифрової недоторканності» неповнолітнього, але вилучає невизначене та непропорційне проникнення в його приватне інформаційне середовище.

У підсумку законодавче вдосконалення має бути спрямоване не на створення максимальної кількості спеціальних формальностей, а на формування передбачуваної системи, у якій кожна додаткова гарантія має чітку функцію: забезпечує реальну участь, правомірність отримання доказу, якість його фіксації, можливість перевірки, пропорційність втручання або належне мотивування рішення.

Висновки. 1. Міжнародні стандарти прав дитини мають безпосереднє функціональне значення для кримінального процесуального доказування. Вони не утворюють автономної системи доказів, не змінюють юридичної природи доказу й не встановлюють наперед визначеної доказової сили показань дитини. Їхнє призначення полягає в диференціації загального режиму доказової діяльності та в створенні спеціальних кримінальних процесуальних гарантій, які забезпечують реальну участь неповнолітнього, правомірність отримання доказів і можливість контролю за їхнім подальшим використанням.

2. Спеціальний режим отримання та використання доказів у провадженнях за участю неповнолітніх є диференційованим правовим порядком реалізації загальних положень кримінального процесуального доказового права. Його елементами є спеціальні вимоги до предмета доказування, суб'єктів, способів і умов отримання доказів, форми участі дитини, перевірки й оцінювання доказів, доказової обґрунтованості процесуальних рішень і наслідків порушення гарантій.

3. Предмет доказування та індивідуальне оцінювання неповнолітнього мають різну правову природу. Предмет доказування визначає юридично значущі обставини, що

мають бути встановлені доказами; *індивідуальне оцінювання* визначає потреби дитини в процесуальній адаптації. Її результат не є доказом автоматично та не підміняє судову експертизу.

4. Отримання доказів повинно бути диференційоване за процесуальним статусом дитини. Для неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого визначальними є право мовчати, свобода від самообвинувачення, обов'язкова та реальна правнича допомога й усвідомлена участь. Для потерпілого й свідка пріоритетними є професійна ненавідна комунікація, мінімізація невинуватого повторення травматичного досвіду, належна первинна фіксація та збереження можливості змагальної перевірки.

5. Спеціальний режим поширюється на негласні способи отримання відомостей і дані в цифровій формі. Таємне втручання потребує послідовної перевірки обґрунтованості судового дозволу, відповідності фактичного виконання його межах і можливості подальшої змагальної перевірки результатів. Для цифрових даних потрібні перевірка походження, атрибуції, цілісності, контексту, метаданих, ланцюга збереження і відтворюваності. Цифрова форма не надає інформації наперед установленій доказовій силі й не виправдовує невизначеного доступу до приватного інформаційного середовища дитини.

6. Найкращі інтереси дитини, ефективна участь та індивідуальне оцінювання не є самостійними критеріями достовірності доказу. Достовірність фактичних даних установлюється оцінюванням на підставі їхньої перевірки, а дотримання спеціальної процесуальної форми створює умови для такої перевірки, але не підміняє її. Спеціальний захист неповнолітнього не знижує стандарт доказування. Навпаки, правообмежувальні й інші істотні процесуальні рішення потребують конкретної, актуальної та індивідуалізованої доказової основи, а інтенсивність втручання посилює вимоги до глибини перевірки й мотивування.

7. Порушення спеціальних гарантій має диференційовані доказові наслідки. Залежно від функції гарантії, істотності дефекту та його зв'язку з формуванням доказу порушення може зумовити *недопустимість*, поставити під сумнів *достовірність*, зменшити доказову силу, призвести до недостатності доказової сукупності або вплинути на справедливість провадження й процесуальну токсичність похідних результатів.

8. Восьмиелементний тест спеціального режиму охоплює: процесуальний статус і нормативну основу; *предмет доказування* або локальний предмет обґрунтування; джерело, спосіб і суб'єкта отримання; спеціальні гарантії та індивідуальну адаптацію; фіксацію й збереження; змагальну перевірку та реальну участь; оцінювання доказу, достатності та стандарту доказування; правовий наслідок, мотивування й перегляд. Його функціональне закріплення може бути використане для вдосконалення глави 38 КПК України та правозастосовної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про права дитини : міжнародний документ від 20.11.1989 / ООН. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

2. UN Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system. CRC/C/GC/24, 18 September 2019. URL : <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-24-2019-childrens-rights-child>
3. Omarova A., Vlasenko S. International Standards of Juvenile Justice: Its Creation and Impact on Ukrainian Legislation. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. Vol. 5, No. 1 (13). P. 116–126. DOI : <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.1-n000100>
4. Limantė A., Vaičiūnienė R., Apolevič J. Child-Friendly Legal Aid and Individual Assessment of Children in Conflict with the Law: Building the Basis for Effective Participation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, No. 1. Art. 17. DOI : <https://doi.org/10.3390/ijerph19010017>
5. Pchelina O. V., Fomina T. H. Child-Friendly Justice: International Legal Guidelines and National Challenges. *Law and Safety*. 2025. Vol. 99, No. 4. P. 101–116. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2025.4.08>
6. Устрицька Н. І., Дільна З. Ф. Зміст принципу найкращих інтересів дитини та його застосування у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 644–647. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/153>
7. Зінковський І. П. Новелізація доказування у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх потерпілих та свідків. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 530–536. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.92>
8. Сливар Н. М. Врахування «найкращих інтересів дитини» при оцінці доказів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх: стан впровадження міжнародного стандарту та аналіз національної судової практики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 92, ч. 4. С. 422–429. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.58>
9. Хмелевська Н. В. Досвід побудови ювенальної юстиції Канади та його роль для України. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1–2. С. 89–98. DOI : <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/89-98>
10. Muravyeva M., Khmelevska N. Innovative approaches to juvenile justice reform: a Finnish-Ukrainian experience. *Amazonia Investiga*. 2024. Vol. 13, No. 82. P. 186–196. DOI : <https://doi.org/10.34069/AI/2024.82.10.15>
11. The State of Child-Friendly Justice in Europe: A Handbook / Council of Europe. Strasbourg : Council of Europe, 2026. URL : <https://rm.coe.int/handbook-on-the-state-of-child-friendly-justice-in-europe/48802bd482>
12. Хмелевська Н. В. Міжнародні стандарти прав дитини як основа трансформації ювенальної юстиції України. *Наукові перспективи*. 2025. № 7 (61). С. 992–1003. DOI : [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7\(61\)-992-1003](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-992-1003)
13. T. v. the United Kingdom [GC], no. 24724/94, ECHR 1999. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58593> ; V. v. the United Kingdom [GC], no. 24888/94, ECHR 1999. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58594>
14. S. C. v. the United Kingdom, no. 60958/00, ECHR 2004. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61831>

Погорецький М. А., Хмелевська Н. В. Міжнародні стандарти прав дитини в кримінальному процесуальному доказуванні: спеціальний режим отримання та використання доказів у провадженнях за участю неповнолітніх

15. Panovits v. Cyprus, no. 4268/04, ECHR 2008. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90244>
16. Blokhin v. Russia [GC], no. 47152/06, ECHR 2016. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161822>
17. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнародний документ від 16.12.1966 / ООН. URL : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
18. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules). UN General Assembly Resolution 40/33, 29 November, 1985. URL : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>
19. UN Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. CRC/C/GC/14, 29 May 2013. URL : https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?Lang=en&symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F14
20. UN Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard. CRC/C/GC/12, 20 July 2009. URL : https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?Lang=en&symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F12
21. Goldfarb D. A., Goodman G. S., Lawler M. J. Children's Evidence and the Convention on the Rights of the Child: Improving the Legal System for Children. Child-friendly Justice: A Quarter of a Century of the UN Convention on the Rights of the Child / eds. S. Mahmoudi, P. Leviner, A. Kaldal, K. Lainpelto. Leiden : Brill Nijhoff, 2015. P. 85–109. DOI : https://doi.org/10.1163/9789004297432_010
22. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>
23. Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. ECOSOC Resolution 2005/20, 22 July 2005. URL : https://www.unodc.org/pdf/event_2006-11-27_1/res_2005-20_en.pdf
24. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, adopted on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies. URL : <https://rm.coe.int/16804b2cf3>
25. Charter of Fundamental Rights of the European Union. OJ C 202, 7 June 2016. P. 389–405. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT>
26. Directive (EU) 2016/800 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. OJ L 132, 21 May 2016. P. 1–20. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/800/oj/eng>
27. Постанова Верховного Суду від 01.03.2018 у справі № 760/13866/15-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72642008>
28. Постанова Верховного Суду від 26.12.2019 у справі № 243/10386/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86755073>

29. Постанова Верховного Суду від 07.10.2021 у справі № 759/5999/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100396118>

30. Постанова Верховного Суду від 19.04.2018 у справі № 234/17471/16-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73627848>

31. Погорецький М. А. Співвідношення пізнання і доказування у кримінальному процесі та місце в них оперативно-розшукової діяльності. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. праць. Харків : Право, 2003. № 7. С. 114–132. ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-0936-0929>

32. Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі : монографія. Київ : РВВ НА СБУ, 2004. 336 с. ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-0936-0929>

33. Погорецький М. А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів як доказів у кримінальному процесі. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 2. С. 32–38. ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-0936-0929>

34. Сергєєва Д. Б. Виявлення і документування способів учинення службових правопорушень: методика, тактика, цифрові сліди та ланцюг збереження доказів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 91, ч. 4. С. 438–451. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.60> ; URL : <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/344310>

35. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32, № 3. С. 275–299. DOI : <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275> ; URL : <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-napnru-3-2025-r/verkhovenstvo-prava-u-kriminalnomu-protsesualnomu-dokazuvanni-metodologiya-ta-praktika-zastosuvannya>

36. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. Луганськ : РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209. ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-0936-0929>

37. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 63–79. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf

38. Погорецький М. А., Старенький О. С. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання. *Право України*. 2018. № 8. С. 85–106. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2018_8_9

39. Погорецький М. А., Міцкан О. А. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського суду з прав людини: вплив на вітчизняну правозастосовну практику. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 37–49. URL : <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/165/142>

40. Погорецький М. А., Міцкан О. А. Стандарт доказування «достатня підстава» у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 31–42. DOI : <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/31-42>

41. Погорецький М. А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України*. 2025. № 9. С. 60–74. DOI : <https://doi.org/10.33498/louu-2025-09-060> ; URL : https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2025_9-s4509.pdf

42. Погорецький М. А. Конституційна модель кримінального процесуального доказування: доктринальні категорії, феномен процесуальної токсичності та роль Верховного Суду у формуванні доказових стандартів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 92, ч. 4. С. 517–544. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.70> ; URL : <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/351114>

43. Serhieieva D., Iskenderov E., Sukhachova I., Pohoretskyi M., Lysachenko Y. Substantiation of the risk of absconding when applying pre-trial restriction measures related to the limitation of a constitutional person's right. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11, No. 58. P. 7–17. DOI : <https://doi.org/10.34069/AI/2022.58.10.1> ; URL : <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2037>

44. Погорецький М. А., Сліпченко В. І. Складні питання, що виникають при призначенні судово-психіатричної експертизи. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 8 (120). С. 30–35. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2010_8_8

45. Сергєєва Д. Б. Проблемні питання постановлення ухвал про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. № 1. С. 177–186. ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-1005-7046>

46. Сергєєва Д. Б. Проблеми визначення достовірності доказу як його властивості за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Юрист України*. 2013. № 4 (25). С. 106–111. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2013_4_18 ; ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-1005-7046>

47. Сергєєва Д. Б. Поняття та сутність достовірності доказу як його властивості. *Юрист України*. 2014. № 1 (26). С. 89–95. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2014_1_14 ; ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-1005-7046>

48. Сергєєва Д. Б. Проблемні аспекти використання результатів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як доказів у кримінальному провадженні. *Право України*. 2014. № 11. С. 209–218. URL : https://pravoua.com.ua/uk/store/pravoukr/pravoukr_3_4_ukr ; ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-1005-7046>

49. Погорецький М. А. Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Одеса, 27 листопада 2013 р. / відпов. за вип. Ю. П. Алєнін. Одеса : Юридична література, 2013. С. 17–21. ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-0936-0929>

50. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5, ч. 3. С. 239–255. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37> ; URL : <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/342789> ; ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-0936-0929>

51. Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні гарантії: до визначення поняття. *Малиновські читання* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Острог, 15–16 листопада 2013 р. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. С. 289–292. ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-0936-0929>

52. Сергєєва Д. Б. Дотримання верховенства права при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 92, ч. 5. С. 383–393. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.50> ; URL : <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/351231> ; ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-1005-7046>

53. Сергєєва Д. Б., Корильчук С. Т. Проблеми реалізації засади верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 3–4. С. 148–167. DOI : <https://doi.org/10.59835/2413-5372.2025.3-4/148-167> ; URL : <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/853> ; ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-1005-7046> ; <https://orcid.org/0009-0002-4712-9576>

Дата надходження 24.05.2026

Дата прийняття після рецензування 25.07.2026

Дата рекомендації 27.08.2026

Дата публікації 30.09.2026